

правил відбувається за допомоги інтернет-сторінок кожного комітету з етичних правил міста та штату. 2. Консультативна функція – публічні службовці в будь-який момент робочого часу можуть звернутися до комітету з питань роз'яснення положень антикорупційного законодавства та етичних правил у разі виникнення сумнівів щодо правильного їх застосування з метою недопущення правопорушень. Відповідь на звернення надається на протязі однієї доби, проте, якщо питання не є складним, відповідь надається відразу. 3. Контрольна функція – кожного року комітети проводять іспити серед публічних службовців на знання антикорупційного законодавства та етичних правил. Іспит проходить через мережу Інтернет на сторінці відповідного комітету, де публічні службовці відповідають на питання. 4. Правотворча функція – комітети досить активно вивчають недоліки антикорупційного законодавства та етичних правил, розробляють проекти внесення змін до відповідних нормативно-правових актів. У Франції міністри, а також депутати занесені до особливого офіційного списку, тому перед вступом на посаду всі вони мають подати звіт про власний матеріальний стан та родичів – найближчих та не дуже далеких (до звіту записуються відомості про нерухомість, цінні папери, акції, банківські рахунки). Ці дані детально перевіряються спеціальною державною комісією і якщо комісія визнає звіт державного діяча неповним або неправдивим, то до нього можуть бути застосовані найсуворіші санкції.

Список використаних джерел

1. Науково-практичний коментар до Закону України «Про запобігання корупції» / О. А. Банчук, О. О. Дудоров, В. В. Луцик, В. П. Попович, О. В. Сорока, М. І. Хавронюк ; наук. ред. М. І. Хавронюк. Київ : Ваіте, 2018. 472 с.
2. Науково-практичний коментар Закону України «Про запобігання корупції» / Н. О. Армаш, Т. О. Коломоєць, Д. В. Приймаченко, В. В. Шаблюстий та ін. ; за заг. ред. Т. О. Коломоєць, В. К. Колпакова. Запоріжжя : Гельветика, 2019. 588 с.

Одержано 06.11.2019

УДК 347.51

Олексій Леонідович ЗАЙЦЕВ,

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін факультету № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ;

 <https://orcid.org/0000-0001-9530-3941>

НАСИЛЬСТВО ЯК МЖГАЛУЗЕВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

Дослідження насильства продовжує привертати увагу дослідників різних галузей знань та наук з кількох причин (назвімо лише деякі з них: відчай і безвихідь, вплив оточення, ненависть та заздрощі, алкоголь чи наркотики, неефективні правоохоронні та судові системи та інші). І хоча ця увага не позбавлена протиріч та внутрішніх опорів, вона виводить нас в нову сферу знань про природу людських відносин.

Цивілістичний аналіз насильства, як умови недійсних правочинів, вчинених під впливом насильства (погрози), завжди викликав підвищену увагу в доктрині цивільного права та судовій практиці. Їх розглядали такі вчені, як В. Г. Голишев «Совершение сделок под влиянием насилия или угрозы», 2002 р., А. А. Кисельов «Недействительность сделок, совершенных под видом обмана, насилия, угрозы, злонамеренного соглашения представителя одной стороны с другой стороной или стечения тяжелых обстоятельств», 2004 р., Г. В. Федькович «Насильство в сім'ї та майнові права подружжя», 2007 р., А. В. Федчун «Недействительность сделок, совершенных под влиянием насилия и угрозы», 2005 р., І. А. Данилов «Сделки с пороками воли, вызванными внешним воздействием на сторону сделки», 2011 р., В. І. Крат «Недійсність правочинів, вчинених під впливом насильства», 2012 р. Але дослідження насильства і погрози в правочинах не було прерогативою цивільно-правової спрямованості.

Між тим найчастіше насильство і погроза є діями такого ступеня неправомірності, що кваліфікуються як кримінальний злочин. Наприклад, насильство, що завдало шкоди здоров'ю особи (ст. 121, 122, 125 КК України); побої та мордування (ст. 126 КК України), катування (ст. 127 КК України), погроза вбивством (ст. 129 КК України). Але для недійсного правочину важлива не наявність самого лише подібного правопорушення, а його спрямованість на примушування особи вчинити правочин. Адже сама по собі дія, спрямована на виникнення, зміну або припинення в особи прав і обов'язків (правочин) не може розумітися як протиправна. Тільки той факт, що формування волі в однієї зі сторін правочину відбувалося під впливом (не вільно), робить можливим оспорити дійсність такого правочину.

Тому більш детально насильство і погроза досліджувалась авторами в сфері кримінального права, такими як О. Л. Гуртовенко «Психічне насильство у кримінальному праві України», 2008 р., М. Г. Колодяжний «Кримінологічна характеристика та запобігання вимаганням, поєднаним із насильством», 2010 р., Л. А. Наконечна «Насильство як наскрізне кримінально-правове поняття», 2016 р., О. М. Храмцов «Насильство як категорія Загальної частини кримінального права України (теорія, практика, зарубіжний досвід)», 2017 р., О. О. Житний «Насильство над населенням у районі воєнних дій: кримінально-правовий аналіз та кваліфікація», 2017 р. та іншими.

Втім у літературі відсутнє комплексне (мається на увазі міжгалузеве) дослідження проблематики такого виду правочину з вадами волі в поєднанні з дослідженнями науковців інших галузей права та психології.

Щодо спроб провести відмінності за відповідністю волі і волевиявлення при насильстві то вони наштовхнулися на перешкоди. При цьому склалися абсолютно різні позиції. Так, є уявлення, що при насильстві воля абсолютно

пригнічена і не відповідає волевиявленню, а при погрозі воля відповідає волевиявленню, проте формується без належної ступені свободи. Якщо і брати її до відома, то не стосовно правочину, а як спробу охарактеризувати насильство і погрозу самих по собі. Проте «при погрозі внутрішня воля, спрямована на вчинення правочину, взагалі відсутня... Відтак, при погрозі наявне голе волевиявлення, яке не лише не відповідає внутрішній волі, а й взагалі не виражає її» [1, с. 282]. У той же час мали місце спроби обґрунтувати і зворотнє: що під впливом насильства або погроз потерпілий все ж таки вчиняє правочин за участю своєї внутрішньої волі, яка, проте, сформувалася у нього сковано. А от причина подібних дій – страх – виступає лише мотивом вчинення правочину.

Чинний ЦК України, Цивільний кодекс Української РСР 1963 р. та Цивільний кодекс УРСР 1922 р. не містили легальних визначень погрози та насилля в правочині, але науковці продовжують поділяти категорії «насильство» і «погроза». Тому практика та доктрина продовжують шукати відповідь на ці питання.

У коментарі до ст. 231 ЦК України вказано, що під насиллям розуміється фізичний або психічний тиск на особу з метою примушення її до вчинення правочину. Насильство може мати будь-які прояви: фізичне насильство (катування, биття, заподіяння болю); психічне насильство (залякування, загроза вбивством, заподіянням тілесних ушкоджень самій особі або її близьким); насильство дією (викрадення дитини, пошкодження майна особи). Різновидом насильства може вважатися службовий вплив керівника на свого підлеглого з метою спонукати останнього до укладення правочину шляхом застосування дисциплінарних стягнень, звільнення, зниження винагороди, пониження в посаді тощо. Характерною рисою насильства є його незаконність, а також те, що воно є результатом активної поведінки винного. Найчастіше акт насильства становить собою кримінально каране діяння. Однак ст. 231 ЦК України безпосередньо не пов'язує недійсність правочину з вчиненням лише кримінально-карних дій. Факт насильства для визнання правочину недійсним може встановлюватися також у цивільному процесі. Отже насильство може і не підпадати під дію КК України, але воно завжди з позицій цивільного права є неправомірним [2].

Разом з тим, в юридичній літературі існують різні підходи до розуміння поняття «насильство», а саме:

1) у тлумачних словниках насильство визначається як застосування фізичної сили до кого-небудь; силування, ґвалт, примус; застосування сили для досягнення чого-небудь; примусовий вплив на когось, щось.

2) Поняття насильства, яке використовує Організація Об'єднаних Націй, підкреслює навмисний характер і здійснення факту насильства, незалежно від його наслідків. Прояви насильства не обов'язково призводять до тілесних ушкоджень, інвалідності і смерті. Багато форм насильства проти жінок, дітей, літніх людей можуть призводити до психологічних і соціальних проблем, а наслідки проявляються через багато років.

3) А. А. Гусейнов пропонує два підходи до розуміння насилля – абсолютистський і прагматичний. Згідно з першим, поняття насильства несе чітко виражене негативне оціночне навантаження, фактично прямо ототожнюється зі злом взагалі. Прагматичний підхід орієнтується на ціннісно нейтральне і об'єктивне визначення насильства і ототожнює його з фізичною і економічною шкодою, якої люди завдають одне одному [3, с. 35];

4) поняття «насильство» та похідні від нього широко використовуються в чинному Кримінальному кодексі України. Під насильством розуміють фізичний або психічний вплив особи на іншу людину, який порушує її право на особисту недоторканність, з метою досягнення певного особистого «задоволення». За метою насильственні дії поділяються на три групи: некорисливі; корисливі; які посягають на основи національної або громадської безпеки, а також на авторитет органів державної влади і місцевого самоврядування;

5) є в сучасному праві України і легальне визначення насилля. Так, ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» називає такі види насильства:

– домашнє насильство – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь.

Домашнє насильство означає всі акти фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, які відбуваються в лоні сім'ї чи в межах місця проживання або між колишніми чи теперішніми подружжями або партнерами, незалежно від того, чи проживає правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні або незалежно від того, чи проживав правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні. (ст. 3 Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами)

– економічне насильство – форма домашнього насильства, що включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися, та інші правопорушення економічного характеру;

– сексуальне насильство – форма домашнього насильства, що включає будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканності особи, у тому числі вчинені стосовно дитини або в її присутності;

– фізичне насильство – форма домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних

ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру.

Конструкція правочину, вчиненого під впливом насильства, побудована за моделлю оскаржуваного правочину. Тобто в кожному конкретному випадку існує спір щодо формування волевиявлення учасника правочину внаслідок насильства, і необхідно довести, що воно дійсно існувало. Причому факт насильства не обов'язково має бути встановлено вироком суду, постановленим у кримінальній справі (абз. 2 п. 21 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними»).

В якості прикладу, звертаємо увагу на те, що при укладанні договору позики під впливом насильства, відповідно до абз. 2 ч. 1 ст. 1051 ЦК України допускається виняток з правила про недопустимість підтвердження факту вчинення такого правочину свідченнями свідків (ч. 1 ст. 218 ЦК України).

Така кількість наведених понять насильств в якості висновків дозволяє узагальнити наступні ознаки насильства:

- 1) це активна поведінка – дія. Застосувати насильство шляхом бездіяльності не можна;
- 2) застосовується умисно і супроводжується відповідною мотивацією, в центрі якої – ігнорування прав і свобод людини;
- 3) дія обов'язково порушує право особи на недоторканність;
- 4) мета – спонукання іншої особи до укладення правочину;
- 5) примусовий вплив, який здійснюється всупереч волі потерпілого, із застосуванням проти нього сили;
- 6) завдання шкоди життю, здоров'ю, особистій свободі іншої людини, заподіяння тілесних ушкоджень, мордування, побої тощо;

Список бібліографічних посилань

1. Гутников О. В. Недействительные сделки в гражданском праве. Теория и практика оспаривания. М. : Бератор-Пресс, 2003. 576 с.
2. Коментар до ЦК України. URL: <http://legalexpert.in.ua/komkodeks/gk/79-gk/592-231.html> (дата звернення: 09.10.2019).
3. Гусейнов А. А. Понятия насилия и ненасилия. *Вопросы философии*. 1994. № 6. С. 35–41.

Одержано 21.10.2019

УДК 159.9

Олена Володимирівна ЗЕМЛЯНСЬКА,

доктор психологічних наук, професор,

професор кафедри соціології та психології факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

 <https://orcid.org/0000-0001-6547-2621>

ЗАВДАННЯ ПСИХОКОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З КЕРІВНИКАМИ ПІДРОЗДІЛІВ ПОЛІЦІЇ

Діяльність сучасного керівника підрозділу поліції характеризується надзвичайно високою нервово-психічною і фізичною напругою. Причинами професійних захворювань керівників стають підвищена нервова збудливість, порушення сну, серцево-судинні розлади. Багато керівників зневажливо відносяться до свого здоров'я, прагнучи показати колективі приклад службової заподаткованості, без огляду на те, що їх здоров'я є чинником, що значною мірою визначає ефективність діяльності керованих ними колективів.

За даними ВОЗ, не менш 50 % здоров'я людини залежить від його способу життя, 20 % приходить на спадковість, 20 % – на екологію, 10 % – на медичну допомогу [1, 2]. Під способом життя розуміються стійкий, сформований у визначених суспільно-економічних умовах спосіб життєдіяльності людей, задоволення матеріальних і духовних потреб, норм спілкування і поведінки. Здоровий спосіб життя передбачає сукупність зовнішніх і внутрішніх умов життєдіяльності людського організму, при яких усі його системи працюють довговічно, а також сукупність раціональних методів, що сприяють зміцненню здоров'я, гармонічного розвитку особистості, методів праці і відпочинку. Здоровий спосіб життя керівника і його управлінська діяльність повинні бути тісно зв'язані між собою. Необхідно впроваджувати наукову організацію праці керівників, регулярне медичне обстеження (яке багатьом керівникам вдається уникнути), займатися спортом, відмовитися від шкідливих звичок (паління й вживання алкоголю), знати методику зняття стомлення протягом робочого дня і після нього. Епоха науково-технічного прогресу накладає усе більш помітний відбиток на діяльність сучасної людини.

Бернард Шоу говорив: «Здорове тіло – продукт здорового розуму». Це висловлення як би перефразує відоме висловлення: «У здоровому тілі – здоровий дух», вірно відбиваючи взаємини психічного і фізичного здоров'я. З одного боку, психічний стан людини впливає на соматичне (тілесне) здоров'я. З іншого боку, фізичне загартування організму, гарні умови життя і трудової діяльності визначають психічний тонус, сприяючи попередженню нервово-психічної патології або ж більш м'якому протіканню уже виниклої недуги, попередженню його рецидивів. Життєдіяльність людини як складної живої системи забезпечується на різних, але взаємозалежних між собою рівнях функціонування. У самому загальному наближенні можна виділити три досить специфічних рівні розгляду: *біологічний, психологічний і соціальний*. І на кожному з названих рівнів здоров'я людини має особливості свого прояву.